

Конституційне право; муніципальне право

УДК 342.533

Любченко Олексій Олександрович

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри
конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права*

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Liubchenko Oleksii

Candidate of Laws, Assistant of the

Constitutional, Administrative, Environmental and Labour Law Department

Poltava Law Institute of

Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: 0000-0002-8068-5665

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОВНІШНЬОГО ПРОЯВУ
ПРОЦЕДУРНОЇ СКЛАДОВОЇ ПЕРЕВІРКИ РІШЕНЬ ДИСКУСІЄЮ
ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ПРИНЦИПУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ
ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ**

**THE GENERAL CHARACTERISTICS OF EXTERNAL
MANIFESTATION OF PROCEDURAL COMPONENT VERIFICATION
OF DECISIONS BY DISCUSSION AS FUNDAMENTAL PRINCIPLE OF
DECISION-MAKING BY THE PARLIAMENT OF UKRAINE**

Анотація. У статті надається загальна характеристика зовнішнього прояву процедурної складової перевірки рішень дискусією як основоположного принципу ухвалення рішень парламентом України, який розглядається у світлі взаємодії Верховної Ради України з іншими суб'єктами.

Крізь призму наукових праць, чинного законодавства та юридичних

позицій Конституційного Суду України аналізуються відкритість і гласність роботи парламенту України.

Особлива увага приділяється парламентським слуханням, їх підготовці та проведенню, оскільки під час відповідної форми роботи парламенту до обговорення схвалюваних Верховною Радою України рішень долучається громадськість, а заінтересовані сторони мають змогу публічно висловити свою позицію. Відзначається, що попри рекомендаційний характер результатів парламентських слухань, вказаний інститут оцінюється як механізм зворотного зв'язку між громадянами, інститутами громадянського суспільства та Верховною Радою України, що дає змогу проаналізувати позицію суспільства з приводу тих чи інших питань та врахувати її під час роботи із законопроектами у комітетах Верховної Ради.

Звертається увага, що окрім парламентських слухань як класичної форми взаємодії представницького органу державної влади України з інститутами громадянського суспільства, відповідна взаємодія може також відбуватися і в інших формах, зокрема, шляхом електронної демократії (наприклад, електронних петицій, обговорень законопроектів) або у межах роботи народних депутатів у виборчих округах (наприклад, під час зустрічей з виборцями).

Зазначається, що електронні петиції та обговорення законопроектів як цифрові сервіси сайту парламенту так само уособлюють собою зовнішній прояв процедурної складової основоположного принципу перевірки рішень дискусією, адже за їх допомогою можливо залучити необмежене коло громадян та інститутів громадянського суспільства до процесу розробки та прийняття рішення Верховною Радою України.

Таким чином, вітчизняне законодавство передбачає значну кількість механізмів взаємодії парламенту України з іншими суб'єктами. При цьому, слід відзначити тенденцію до посилення ролі механізмів «електронної

демократії» (е-демократії) у формуванні публічної дискусії щодо відповідних проектів актів та ухвалених рішень. Запровадження таких механізмів сприяє посиленню контролю з боку громадянського суспільства та формуванню професійної дискусії із широким залученням фахівців та зацікавлених сторін у контексті ухвалення рішень єдиним органом законодавчої влади України.

Ключові слова: парламент України, перевірка рішень дискусією, відкритість, гласність, парламентські слухання, електронні петиції, обговорення законопроектів, зустрічі з виборцями.

Summary. *The article provides the general characteristics of external manifestation of procedural component verification of decisions by discussion as fundamental principle of decision-making by the parliament of Ukraine, which is considered in the light of the interaction of the Verkhovna Rada of Ukraine with other subjects.*

The openness and transparency of the parliament of Ukraine functioning are analyzed through the prism of scientific works, current legislation and legal positions of the Constitutional Court of Ukraine.

Special attention is paid to parliamentary hearings, their preparation and holding, because during the appropriate form of work of the parliament, the public participates in the discussion of decisions approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, and stakeholders can express their position publicly. It is noted that despite the advisory nature of the results of the parliamentary hearings, the specified institute is evaluated as a feedback mechanism between citizens, institutions of civil society and the Verkhovna Rada of Ukraine, which makes it possible to analyze the position of society on certain issues and take it into account when working with draft laws in the committees of the Verkhovna Rada.

Attention is paid to the fact that in addition to parliamentary hearings as a classic form of interaction between the representative body of the state power of

Ukraine and institutions of civil society, the corresponding interaction can also take place in other forms, in particular, through electronic democracy (for example, electronic petitions, discussions of draft laws) or within the scope of the work of people's deputies in constituencies (for example, during meetings with voters).

It is noted that electronic petitions and discussion of draft laws as digital services of the parliament website also represent the external manifestation of the procedural component of the fundamental principle of decision verification by discussion, because with their help it is possible to involve an unlimited circle of citizens and institutions of civil society in the process of development and decision-making by the Verkhovna Rada of Ukraine.

Thus, domestic legislation provides for a significant number of mechanisms for the interaction of the Parliament of Ukraine with other subjects. At the same time, it should be noted the tendency to strengthen the role of the mechanisms of "electronic democracy" (e-democracy) in the formation of public debate regarding the relevant draft acts and adopted decisions. The introduction of such mechanisms contributes to the strengthening of control by civil society and the formation of a professional discussion with the broad involvement of specialists and stakeholders in the context of decision-making by the legislature.

Key words: *parliament of Ukraine, verification of decisions by discussion, openness, transparency, parliamentary hearings, electronic petitions, discussion of draft laws, meetings with voters.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Агресія російської федерації вкотре засвідчила особливу цінність демократичного політичного режиму, адже дотримання демократичних засад ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади мінімізує ризики узурпації влади в державі. Щиро хочеться вірити, що реальне залучення громадян до

ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади в росії засвідчило б нежиттєздатність ідеї вчинення військової агресії щодо України, як і щодо будь-якої іншої європейської країни, в ХХІ ст. з огляду на імперські амбіції політичного керівництва ще на етапі її зародження.

У той же час питання дотримання демократичних засад ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади лишаються для України актуальними і зараз, в умовах воєнного стану. Останні події засвідчили важливість ухвалення своєчасних, виважених та ефективних рішень вищими колегіальними органами державної влади України, зокрема Верховною Радою України. Одним із основоположних принципів прийняття рішень парламентом України, який сприяє ухваленню саме таких рішень, є перевірка рішень дискусією. Водночас зовнішній прояв процедурної складової перевірки рішень дискусією як демократичні основи ухвалення рішень повинен передбачати зв'язок «орган державної влади – громадяни(н)», де зворотній зв'язок (feedback) від громадян(ина) може мати вплив на прийняття органами публічної влади їх рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Окремі питання конституційно-правових засад ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади України були предметом досліджень вітчизняних науковців, таких як Ю. Тодика [1; 2], Ю. Барабаш [3; 4], В. Колісник [5], В. Речицький [6; 7], О. Бориславська [8], О. Нестеренко [9], В. Нестерович [10], Н. Махначова [11], Н. Грицяк [12]. Віддаючи належне здобуткам наукової спільноти в дослідженні цієї тематики, слід зазначити, що питання перевірки рішень дискусією як конституційно-правової засади (основоположного принципу) ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади України вітчизняними науковцями окремо не досліджувалося.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті

є дослідження зовнішнього прояву процедурної складової перевірки рішень дискусією як основоположного принципу ухвалення рішень Верховною Радою України, зокрема, у контексті аналізу парламентських слухань, використання різноманітних форм електронної демократії, зустрічей народних депутатів України із виборцями.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Верховна Рада України, відповідно до ст. 3 Регламенту Верховної Ради України працює на засадах відкритості і гласності [13]. Відповідно до ч. 2 ст. 3 Регламенту відкритість засідань Верховної Ради забезпечується шляхом доступу до них будь-яких осіб, крім випадків, передбачених законодавством. Порядок доступу до відкритих засідань визначається розпорядженням Голови Верховної Ради України. З наведеного вбачається, що відкритість впливає з можливості будь-якої особи отримати інформацію щодо діяльності органу публічної влади, яка законом не віднесена до інформації з обмеженим доступом.

Відповідно до ч. 5 ст. 3 Регламенту гласність засідань Верховної Ради забезпечується шляхом їх трансляції по телебаченню і радіо, публікації стенографічних бюлетенів засідань Верховної Ради, її рішень у Відомостях Верховної Ради України, газеті «Голос України» та інших виданнях Верховної Ради, а також шляхом розміщення інформації на офіційному веб-сайті Верховної Ради. Отже, гласність передбачає безпосередню діяльність органу публічної влади щодо ознайомлення суспільства з її діяльністю.

У контексті основоположного принципу перевірки рішень дискусією, відзначимо, що окрема увага Конституційним Судом України приділяється відкритості парламенту. Вельми цікавим у цьому контексті є Рішення Конституційного Суду України від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012. *За твердженням органу конституційного контролю сутність*

представницької демократії полягає, насамперед, в опосередкованій участі громадян у прийнятті рішень державного значення через своїх представників, покликаних виступати від імені виборців, виражати та захищати інтереси всього народу. Реалізація засади відкритості роботи парламенту гарантує підтримання постійного зв'язку народних депутатів України, як повноважних представників Українського народу у Верховній Раді України, із виборцями, що створює умови для всебічного аналізу діяльності як окремих народних депутатів України, так і парламенту в цілому [14].

У Рішенні Конституційного Суду України від 6 квітня 2010 року № 11-рп/2010 зазначено, що Верховна Рада України є органом державної влади, який здійснює свої повноваження на засадах представництва народними депутатами України інтересів Українського народу (абз. 1 підпункту 3.3 п. 3 мотивувальної частини Рішення). При цьому, самим суб'єктом права на конституційне подання також відзначалося, що застосування положення ч. 5 ст. 75, ч. 4 ст. 77 Регламенту, за якими рішення щодо кандидатур на посаду Голови Верховної Ради України та про відкликання Голови Верховної Ради України з посади приймаються тільки таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів, без застосування процедури (ad hoc), передбаченої ст. 50 Регламенту, обмежують повноваження парламенту самостійно приймати рішення з таких процедурних питань, а отже, не відповідають ч. 1 ст. 6, ч. 1 ст. 88 Конституції України. Суд, виходячи зі змісту ст. 1, ч. 2 ст. 5 Основного Закону України, вбачає, що визначальною засадою парламентаризму є відкритість роботи парламенту. За ст. 84 Конституції України засідання Верховної Ради України проводяться відкрито (ч. 1); рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування (ч. 2) [14]. Відкритість і гласність роботи Верховної Ради України створює передумови для участі в дискусії широкого загалу,

включаючи всіх зацікавлених суб'єктів (громадян, інститутів громадянського суспільства, органів публічної, тощо), тому повинна неухильно дотримуватися. Конституційний Суд України у межах Рішення аргументує власну позицію наступним чином: «Відповідно до ч. 5 ст. 82 Основного Закону України порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про регламент Верховної Ради України. За п. 21 ч.1 ст. 92 Основного Закону України організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України визначаються виключно законами України. Верховна Рада України як орган державної влади зобов'язана діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19 Конституції України), а закони, у тому числі й Закон України «Про Регламент Верховної Ради України», згідно з ч. 2 ст. 8 Основного Закону України приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Положення ч. 5 ст. 75, ч. 4 ст. 77 Регламенту, за якими рішення щодо кандидатур на посаду Голови Верховної Ради України та про відкликання Голови Верховної Ради України з посади приймаються таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів, не забезпечують відкритості у роботі парламенту, а тому не відповідають ч. 1 ст. 84 Основного Закону України. Водночас Конституційний Суд України приходить до висновку, що обрання Голови Верховної Ради України таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів, тобто прийняття рішення не на пленарному засіданні Верховної Ради України, суперечить ч. 2 ст. 84 Конституції України, відповідно до якої рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях [14].

Верховна Рада України, здійснюючи свою діяльність гласно і відкрито, залучає до обговорення схвалюваних рішень громадськість. Одним із таких механізмів є парламентські слухання, які, відповідно до ст. 9 Регламенту Верховної Ради України, є однією з форм роботи останньої.

Парламентські слухання відповідають критерію дискусії, адже саме у межах вказаної процедури заінтересовані сторони мають змогу публічно висловити свою позицію. Так, важливість цього механізму прямо відзначається у ч. 1 ст. 233 Регламенту Верховної Ради України, відповідно до якої парламентські слухання у парламенті проводяться з метою вивчення питань, що становлять суспільний інтерес та потребують законодавчого врегулювання.

Важливість парламентських слухань підтверджується особливостями їх підготовки і проведення. Парламентські слухання проводяться гласно і відкрито з прямою радіотрансляцією, а в разі необхідності і телетрансляцією.

До парламентських слухань залучається широке коло суб'єктів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 235 Регламенту Верховної Ради України для участі в парламентських слуханнях у Верховній Раді запрошуються представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, інших об'єднань громадян, наукових установ, представники громадськості, автор (ініціатор) електронної петиції, які виявили бажання взяти в них участь і подали не пізніше як за п'ять днів відповідну заявку до комітету, що проводить підготовку до слухань.

Водночас згідно зі ст. 236 Регламенту Верховної Ради України під час парламентських слухань заслуховуються доповіді з обговорюваної теми, відповіді на запитання та проводиться обговорення. Відповідно до ч. 10 ст. 236 Регламенту за результатами парламентських слухань Верховна Рада на пленарному засіданні приймає постанову Верховної Ради, якою схвалює відповідні рекомендації. Попри рекомендаційний характер результатів парламентських слухань, слід оцінити наявність вказаного інституту як механізм зворотного зв'язку між громадянами, інститутами громадянського суспільства та Верховною Радою України, що дає змогу проаналізувати позицію суспільства з приводу тих чи інших питань та врахувати її під час

роботи із законопроектами у комітетах Верховної Ради.

У межах парламентських слухань надається можливість висловитися про наболіле представникам різних інститутів громадянського суспільства. Приємно, що у нашій країні, є механізми, через які втілюються окремі прояви плюралізму та публічних дискусій. Разом із тим, з урахуванням досвіду регулярної участі у відповідних формах роботи парламенту з визначених тем, вкотре виникає питання ефективності парламентських слухань в сучасних умовах. Наскільки зазначений інститут виконує місію, за для якої запроваджувався, адже положення рекомендацій парламентських слухань, м'яко кажучи, нерідко залишаються не втіленими у життя і перекочують до рекомендацій чергових парламентських слухань з аналогічної тематики. При цьому під час виступів народних депутатів підсвідомо ідентифікуються вислови, які стали практично шаблонами від одних парламентських слухань до інших [15]. Зазначений аспект досвіду участі у парламентських слуханнях спонукає до порушення питання щодо забезпечення його дієвості в сучасних умовах.

Парламентські слухання є класичною формою взаємодії представницького органу державної влади України з інститутами громадянського суспільства, у межах якої останні мають змогу безпосередньо висловити свою оцінку рішенню, що було прийнято відповідним органом. Проте, взаємодія з інститутами громадянського суспільства може відбуватися і в інших формах, зокрема, шляхом електронної демократії або у межах роботи народних депутатів у виборчих округах.

Н. Махначова відзначає, що ефективність електронної демократії полягає в тому, що на перше місце виходить швидкий доступ до інформації, можливість комунікації великої кількості людей та можливість швидко об'єднуватися та приймати рішення [11]. Уперше термін електронна демократія був визначений у Розпорядженні Кабінету Міністрів України

«Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15 травня 2013 № 386-р. Відповідно до зазначеного Розпорядження електронна демократія – форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій [16].

Із прийняттям Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації» від 8 листопада 2017 року № 797-р., наведене вище поняття було дещо розширене. Електронна демократія була визначена як форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних процесах, що дає змогу: посилити участь, ініціативність та залучення громадян на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівні до публічного життя; поліпшити прозорість процесу прийняття рішень, а також підзвітність демократичних інститутів; поліпшити зворотну реакцію суб'єктів владних повноважень на звернення громадян; сприяти публічним дискусіям та привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень [17].

Отже, вбачається, що засоби електронної демократії функціонують у межах вже існуючої публічної дискусії щодо того чи іншого рішення або проекту такого рішення, та слугують перш за все формою вираження думки у такій дискусії. Фактично, засоби е-демократії можуть слугувати для ініціювання інших процедур у контексті публічного обговорення рішень, зокрема, парламентських слухань. Погоджуємося із думкою Н. Грицяк, що технології є допоміжним засобом, а не шляхом розв'язання проблем, а тому необхідне поєднання з традиційними «неелектронними» інструментами доступу до інформації, консультацій та участі громадськості для того, щоб

отримати якнайбільше від застосування е-демократії [12; 6].

О. Нестеренко висловлює занепокоєння у зв'язку з тим, що адресати, котрим були спрямовані запити, відмовляли запитувачам у доступі до відкритої за режимом доступу інформації [9]. Використання засобів е-демократії сприяє мінімізації подібних випадків. Так, наприклад, застосування автоматизованих систем документообігу, окрім спрощення порядку подання звернення, зменшення затрат часу на отримання інформації, відслідковувати вхідних документів, їх змісту та дати надходження, в загальному підсумку може сприяти оперативному відновленню порушеного права та притягненню до відповідальності осіб у разі порушення вимог чинного законодавства у відповідній царині.

Е-демократія втілюється в багатьох інструментах, що закріплені у зазначеній вище Концепції, проте, у межах взаємодії парламенту з інститутами громадянського суспільства у контексті публічної дискусії щодо рішень органу законодавчої влади найбільш ефективними видаються такі інструменти як електронні консультації та електронні петиції. Цифрові сервіси сайту Верховної Ради України передбачають такі форми взаємодії як звернення громадян, електронні петиції та обговорення законопроектів [18]. Вважаємо, що електронні петиції та обговорення законопроектів як цифрові сервіси сайту парламенту так само уособлюють собою зовнішній прояв процедурної складової основоположного принципу перевірки рішень дискусією, адже за їх допомогою можливо залучити необмежене коло громадян та інститутів громадянського суспільства до процесу розробки та прийняття рішення Верховною Радою України.

Слід відзначити, що звернення громадян можуть започаткувати прийняття відповідних рішень компетентними суб'єктами владних повноважень. У подальшому ініціатива громадянина чи інституту громадянського суспільства може бути опосередковано формалізована відповідним суб'єктом права законодавчої ініціативи (наприклад,

народними обранцем). У той самий час, електронні петиції та обговорення законопроектів виражають думку учасників дискусії безпосередньо.

Електронна петиція – це колективне звернення в електронній формі у вигляді тексту скарги (протесту) та / або пропозиції, на яку адресат (суб'єкт владних повноважень) публічно оголошує про свою позицію щодо згоди чи незгоди по суті петиції, інформує про аргументи у разі незгоди та організовує спільну з авторами та їх прихильниками роботу з розроблення та втілення плану реалізації петиції у разі згоди [17].

Загалом, електронну петицію може внести будь-яка особа, яка зареєструвалася на сайті Верховної Ради України. Процедура щодо роботи з петиціями передбачає такі етапи як: 1) створення петиції; 2) перегляд та підписання петицій, для яких триває збір підписів; 3) розгляд петицій відповідним профільним комітетом Верховної Ради України; 4) у разі, коли петиція набрала необхідну кількість підписів, надання відповіді на петицію.

Згідно з пунктами 204, 205 Положення про порядок роботи з документами у Верховній Раді України, затвердженого розпорядженням Голови Верховної Ради України від 8 лютого 2021 року №19 «Про деякі питання забезпечення документообігу у Верховній Раді України в електронній та паперовій формах», відповіді на електронні звернення надають голови комітетів або заступники голів комітетів Верховної Ради України. В цілому, зважаючи на можливість участі особи-ініціатора петиції у парламентських слуханнях у відповідності до ст. 235 Регламенту Верховної Ради України, електронну петицію можливо вважати однією із форм публічної дискусії з приводу рішень, що приймаються парламентом. Наявність такого механізму дозволяє інститутам громадянського суспільства долучатися до законотворчості, а наявність суспільного інтересу, що виявляється у підтримці е-петиції підписами, гарантує розгляд таких петицій парламентом.

Іншою формою е-демократії, яку слід розглянути, є громадське

обговорення законопроектів. Проекти законів виносяться на громадське обговорення для предметної дискусії щодо проекту в цілому, а також його окремих складників (розділу, статті, частини, пункту).

Громадське обговорення передбачає, що будь-якому складникові проекту можна дати як загальну оцінку, тобто висловити свою згоду або незгоду з ним, так і додати власний коментар, зауваження, пропозицію або редакцію за допомогою запропонованої форми. Такий коментар, зауваження чи пропозицію можуть підтримати інші користувачі. Додані коментарі, пропозиції, зауваження, редакції користувачів будуть обов'язково розглянуті під час доопрацювання проекту [19]. Вважаємо, що інститут громадського обговорення належить до зовнішнього прояву процедурної складової основоположного принципу перевірки рішень дискусією у його найбільш широкому розумінні, адже передбачає можливість висловлення широкими колами громадськості своїх позицій стосовно наявних законопроектів. Розгляд позицій громадян у вигляді доданих пропозицій або зауважень відповідними органами Верховної Ради України та їх врахування при поданні проекту нормативно-правового акту на голосування є безпосереднім виявом представницької демократії, оскільки обрані народом представники отримують змогу опрацьовувати проект акту з урахуванням висловленої громадської думки.

Водночас, із урахуванням вітчизняних реалій, важливо відзначити, що за статистичними відомостями стосовно обговорення законопроектів, які містяться на зазначеному вище ресурсі, наразі було завершено обговорення лише 27 законопроектів (19 із яких у сфері правової політики), а станом на грудень 2022 року на обговоренні не перебуває жодного законопроекту [20]. При цьому, з наявної статистики вбачається, що переважна більшість обговорень стосується, зокрема, сфери боротьби із корупцією, натомість жодного обговорення не велось у межах напрямків аграрної та земельної політики, житлово-комунального господарства,

бюджетної політики, освіти і науки, охорони здоров'я, промислової політики тощо.

Таким чином, хоча в теорії інститут громадських обговорень видається дієвим механізмом у межах перевірки рішень дискусією, проте, маємо констатувати низький рівень активності інститутів громадянського суспільства щодо обговорення законопроектів загалом, та в окремих сферах економіки й охорони здоров'я зокрема у межах зазначеного інституту на практиці, що викликає сумніви щодо його ефективності сьогодні у контексті забезпечення основоположного принципу перевірки рішень дискусією.

Окрім цього, у межах діяльності народних депутатів України форми дискусії, що передбачає отримання зворотного зв'язку з інститутами громадянського суспільства, з-поміж інших форм роботи народних обранців у виборчому окрузі, можуть набувати зустрічі з виборцями.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про статус народного депутата України» парламентар постійно підтримує зв'язки з виборцями у порядку, встановленому законом. У межах такої взаємодії, народний депутат відповідно до закону розглядає звернення від виборців, підприємств, установ, організацій, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, вживає заходів для реалізації їх пропозицій і законних вимог, інформує виборців про свою депутатську діяльність під час особистих зустрічей із ними та через засоби масової інформації [21]. Наявність такого механізму сприяє взаємодії громадянського суспільства з парламентом опосередковано через представників Українського народу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Зовнішній прояв процедурної складової перевірки рішень дискусією розглядається у світлі взаємодії Верховної Ради України з іншими суб'єктами. Проаналізовані елементи суспільного

контролю за розробкою та ухваленням парламентом України своїх рішень відповідають перевірці рішень дискусією у найбільш широкому її розумінні – коли така дискусія походить ззовні по відношенню до органу публічної влади, який приймає рішення, та відбувається із залученням інших суб'єктів, зокрема інститутів громадянського суспільства. Дискусія насамперед повинна відбуватися у вигляді оцінки рішення суспільством або самим органом державної влади як на стадії його підготовки, так і на стадії імплементації, у вигляді оцінки ефективності рішень.

Окрім парламентських слухань як класичної форми взаємодії представницького органу державної влади України з інститутами громадянського суспільства, відповідна взаємодія може також відбуватися і в інших формах, зокрема, шляхом електронної демократії або у межах роботи народних депутатів у виборчих округах, що має особливе значення для забезпечення відкритості і гласності роботи Верховної Ради України.

Таким чином, вітчизняне законодавство передбачає значну кількість механізмів взаємодії парламенту України з іншими суб'єктами. При цьому, слід відзначити тенденцію до посилення ролі механізмів «електронної демократії» (е-демократії) у формуванні публічної дискусії щодо відповідних проектів актів та ухвалених рішень. Запровадження таких механізмів сприяє посиленню контролю з боку громадянського суспільства та формуванню професійної дискусії із широким залученням фахівців та зацікавлених сторін у контексті ухвалення рішень єдиним органом законодавчої влади України.

Література

1. Тодика Ю., Серьогін В. Конституційний принцип гласності: поняття та сутність. Вісник Академії правових наук України. Харків, 1998. № 1. С. 50–58.

2. Тодыка Ю. Н. Роль конституционных принципов в обеспечении функционирования государства и общества. Українська державність: становлення, досвід, проблеми : зб. наук. ст. (за матеріалами XII Харків. політолог. читань). Харків, 2001. С. 101–102.
3. Барабаш Ю. Г. Конституційний вимір української демократії (історико-теоретичні нотатки). Право України. 2014. № 7. С. 137–145.
4. Барабаш Ю. Г. Парламентаризм в системі демократичних цінностей сучасного суспільства. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 4. С. 47–53.
5. Окрема думка судді Конституційного Суду України Колісника В. П. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» // Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 16.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nd09d710-19#n2>
6. Речицкий В. В. Конституционализм. Украинский опыт : Харьков. правозащит. группа. Харьков : Фолио, 1998. Вып. 6. 160 с.
7. Речицкий В. Абетка демократії: філософія конституційного права // Харьковская правозащитная группа. Інформаційний портал “Права людини в Україні”. URL: <http://khp.org/1448029311>
8. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 442 с.
9. Нестеренко О. В. Право на доступ до інформації в Україні: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук :

- 12.00.02 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 20 с.
10. Нестерович В. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів державної влади як передумова утвердження демократії участі. *Filosofs'ki ta metodologični problemi prava*. 2016. № 2. С. 67–76.
11. Махначова Н. М. Е-демократія як інструмент розвитку громадянського суспільства та ефективного партнерства в публічній сфері // *Державне управління: удосконалення та розвиток* : електрон. журн. 2018. № 10. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/10_2018/25.pdf
12. Грицяк Н. В., Соловійов С. Г. Електронна демократія : навч. посіб. / за заг. ред. Н. В. Грицяк. Київ : НАДУ. 2015. 66 с.
13. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI // *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 23.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#n3>
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин п'ятої, шостої статті 75, частини четвертої статті 77 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України "Про Регламент Верховної Ради України" (справа про обрання Голови Верховної Ради України) : від 11 лип. 2012 р. № 15-рп/2012, справа № 1-23/2012 // *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-12>
15. Відбулися парламентські слухання на тему «Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації» : Інфор. упр. Апарату Верхов. Ради України // Верхов. Рада України : офіц. веб-портал. 2017, 15 листоп. URL: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/151623.html>

16. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядж. Каб. Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р // Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 15.05.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>
17. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації : розпорядж. Каб. Міністрів України від 08.11.2017 р. № 797-р // Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 28.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text>
18. Верховна Рада України. Електронний кабінет громадянина. Цифрові сервіси. URL: <https://itd.rada.gov.ua/idsrv>
19. Статистика щодо обговорення законопроектів // Верховна Рада України. Обговорення законопроектів. URL: <http://itd.rada.gov.ua/services/pubd/?aname=statistics>
20. Електронні петиції Верховної Ради України для громадян // Верховна Рада України. Цифрові сервіси. URL: <https://itd.rada.gov.ua/services/Info>
21. Про статус народного депутата України : Закон України від 17.11.1992 р. № 2790–XII // Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 20.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#n321>

References

1. Todyka Yu., Serohin V. Konstytutsiinyi pryntsyp hlasnosti: poniattia ta sutnist. Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. Kharkiv, 1998. № 1. S. 50–58.
2. Todyka Yu. N. Rol konstitutsionnyih printsipov v obespechenii funktsionirovaniya gosudarstva i obschestva. Ukrainska derzhavnist: stanovlennia, dosvid, problemy : zb. nauk. st. (za materialamy XII Kharkiv.

- politolo. chytan). Kharkiv, 2001. S. 101–102.
3. Barabash Yu. H. Konstytutsiinyi vymir ukrainskoi demokratii (istoryko-teoretychni notatky). Pravo Ukrainy. 2014. № 7. S. 137–145.
 4. Barabash Yu. H. Parlamentaryzm v systemi demokratychnykh tsinnostei suchasnoho suspilstva. Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava. 2004. № 4. S. 47–53.
 5. Okrema dumka suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy Kolisnyka V. P. stosovno Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 46 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Zakonu Ukrainy «Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symboliky» // Zakonodavstvo Ukrainy : baza danykh / Verkhov. Rada Ukrainy. Data onovlennia: 16.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nd09d710-19#n2>
 6. Rechitskiy V. V. Konstitutsionalizm. Ukrainskiy opyt : Harkov. pravozaschit. gruppa. Harkov : Folio, 1998. Vyip. 6. 160 s.
 7. Rechytskyi V. Abetka demokratii: filosofii konstytutsiinoho prava // Kharkovskaia pravozashchytnaia hruppa. Informatsiinyi portal "Prava liudyny v Ukraini". URL: <http://khp.org/1448029311>
 8. Boryslavska O. M. Yevropeiska model konstytutsionalizmu: formuvannia, suchasnyi stan, tendentsii rozvytku : dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.02 / Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 2018. 442 s.
 9. Nesterenko O. V. Pravo na dostup do informatsii v Ukraini: konstytutsiino-pravovyi aspekt : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.02 / Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 2008. 20 s.
 10. Nesterovych V. Pryntsypy vidkrytosti ta prozorosti v diialnosti orhaniv derzhavnoi vlady yak peredumova utverdzhennia demokratii uchasti. Filofs'ki ta metodologični problemi prava. 2016. № 2. S. 67–76.

11. Makhnachova N. M. E-demokratiia yak instrument rozvytku hromadianskoho suspilstva ta efektyvnoho partnerstva v publichnii sferi // Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok : elektron. zhurn. 2018. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/25.pdf
12. Hrytsiak N. V., Soloviov S. H. Elektronna demokratiia : navch. posib. / za zah. red. N. V. Hrytsiak. Kyiv : NADU. 2015. 66 s.
13. Pro Rehlament Verkhovnoi Rady Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 10 liut. 2010 r. № 1861-VI // Zakonodavstvo Ukrainy : baza danykh / Verkhov. Rada Ukrainy. Data onovlennia: 23.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#n3>
14. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 51 narodnoho deputata Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastyn piatoi, shostoi statti 75, chastyny chetvertoi statti 77 Rehlamentu Verkhovnoi Rady Ukrainy, zatverdzhenoho Zakonom Ukrainy "Pro Rehlament Verkhovnoi Rady Ukrainy" (sprava pro obrannia Holovy Verkhovnoi Rady Ukrainy) : vid 11 lyp. 2012 r. № 15-rp/2012, sprava № 1-23/2012 // Zakonodavstvo Ukrainy : baza danykh / Verkhov. Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-12>
15. Vidbulysia parlamentski slukhannia na temu «Formuvannia ta realizatsiia derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukrainy v umovakh detsentralizatsii» : Infor. upr. Aparatu Verkhov. Rady Ukrainy // Verkhov. Rada Ukrainy : ofits. veb-portal. 2017, 15 lystop. URL: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/151623.html>
16. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini : rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy vid 15.05.2013 r. № 386-r // Zakonodavstvo Ukrainy : baza danykh / Verkhov. Rada Ukrainy. Data onovlennia: 15.05.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>

17. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoi demokratii v Ukraini ta planu zakhodiv shchodo yii realizatsii : rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy vid 08.11.2017 r. № 797-r // Zakonodavstvo Ukrainy : baza danykh / Verkhov. Rada Ukrainy. Data onovlennia: 28.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text>
18. Verkhovna Rada Ukrainy. Elektronnyi kabinet hromadianyna. Tsyfrovi servisy. URL: <https://itd.rada.gov.ua/idsrv>
19. Statystyka shchodo obhovorennia zakonoproektiv // Verkhovna Rada Ukrainy. Obhovorennia zakonoproektiv. URL: <http://itd.rada.gov.ua/services/pubd/?aname=statistics>
20. Elektronni petytsii Verkhovnoi Rady Ukrainy dlia hromadian // Verkhovna Rada Ukrainy. Tsyfrovi servisy. URL: <https://itd.rada.gov.ua/services/Info>
21. Pro status narodnoho deputata Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 17.11.1992 r. № 2790–XII // Zakonodavstvo Ukrainy : baza danykh / Verkhov. Rada Ukrainy. Data onovlennia: 20.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#n321>